

Grzegorz Koziel

Powstanie stosunku członkostwa w handlowej spółce osobowej jako konsekwencja ustania bytu prawnego wspólnika

1. „Nietransferowe” sposoby powstania stosunku członkostwa w handlowych spółkach osobowych

Przeniesienie ogółu praw i obowiązków wspólnika jawnego, partnera, komplementariusza oraz komandytariusza handlowej spółki osobowej (art. 10 k.s.h.) jest prowadzącym do powstania stosunku członkostwa – wspólnika przystępującego do spółki zgodnie z art. 10 k.s.h. – zdarzeniem prawnym obejmującym przejście praw i obowiązków wspólnika występującego na podstawie umowy¹. W celu powstania członkostwa w handlowej spółce osobowej w drodze przeniesienia praw i obowiązków wspólnika, z uwzględnieniem wymogów art. 10 § 1-2 k.s.h. (zastrzeżenie umowne dopuszczające przeniesienie, uprzednia zgoda pozostałych wspólników)²,

---

¹ Sprzedaż egzekucyjna zajętych przez wierzyciela w czasie trwania handlowej spółki osobowej praw wspólników (z wyłączeniem praw udziałowych akcjonariuszy), którymi zgodnie z art. 62 § 1 k.s.h. wspólnicy mogą swobodnie rozporządzać, nie prowadzi natomiast do powstania stosunku członkostwa w handlowej spółce osobowej; zob. G. K o z i e ł, *Dopuszczalność sprzedaży egzekucyjnej praw wspólnika a stosunek członkostwa w handlowej spółce osobowej*, Prawo Spółek 2008, nr 10, s. 30-34.

² Szerzej na temat wymogów i przesłanek przeniesienia ogółu praw i obowiązków wspólnika zob. G. K o z i e ł, *Przeniesienie praw i obowiązków wspólników w handlowych spółkach osobowych. Uwagi na gruncie regulacji art. 10 k.s.h.*, Kraków 2006, s. 191 i nast.

między wspólnikiem występującym ze spółki a wspólnikiem przystępującym do spółki zawierana jest umowa przeniesienia ogółu praw i obowiązków (czynność prawna przeniesienia praw i obowiązków)³. Możliwe wydaje się zatem określanie tego sposobu powstania stosunku członkostwa transferowym, tj. stanowiącym prawną konsekwencję przejścia praw i obowiązków wspólnika na podstawie umowy między zbywcą a nabywcą tychże praw i obowiązków.

Inne niż przeniesienie ogółu praw i obowiązków zdarzenia prowadzące do powstania stosunku członkostwa wspólnika (jawnego, partnera, komplementariusza, komandytariusza) w handlowych spółkach osobowych mogą być z tej perspektywy określone jako „nietransferowe” zdarzenia prowadzące do powstania stosunku członkostwa w handlowych spółkach osobowych, które można podzielić na⁴:

1) zdarzenia prowadzące do przejścia (albo w określonych prawem sytuacjach kontynuacji⁵) praw i obowiązków wspólnika nie na podstawie umowy (między zbywcą a nabywcą praw i obowiązków wspólnika):

– śmierć wspólnika – osoby fizycznej (która może prowadzić do dziedziczenia ogółu praw i obowiązków wspólnika),

– ustanie bytu prawnego wspólnika niebędącego osobą fizyczną⁶ (które może prowadzić do przejścia praw i obowiązków wspólnika) oraz

– przekształcenie spółki (które w określonych w przepisach prawa sytuacjach może prowadzić do kontynuacji praw i obowiązków wspólnika⁷), a także

---

³ Tamże, s. 139 i nast.

⁴ Por. G. Kozieł, *Członkostwo w handlowej spółce osobowej a przekształcenie spółek*, Państwo i Prawo 2008, nr 9, s. 94-95.

⁵ W przypadku przekształcenia spółki handlowej „przejście” praw i obowiązków członkowskich zasadniczo następuje na zasadzie kontynuacji, zgodnie z art. 553 § 3 k.s.h.

⁶ Ustanie bytu prawnego wspólnika niebędącego osobą fizyczną jest związane z przejściem praw i obowiązków (w tym także praw i obowiązków członkowskich), kiedy jest wynikiem procesów transformacyjnych (podział, połączenie) lub likwidacji, z którą z mocy prawa związana jest sukcesja uniwersalna praw i obowiązków.

⁷ Przejście praw i obowiązków członkowskich, w wyniku przekształcenia, które następuje na zasadzie kontynuacji (na podstawie art. 553 § 3 k.s.h.) dotyczy przekształceń dokonywanych w ramach tego samego rodzaju (typu) podmiotu prawa i tego samego rodzaju (typu) stosunków członkostwa – przekształceń handlowych spółek osobowych w inne handlowe spółki osobowe z wyłączeniem przekształceń w spółkę komandytowo-akcyjną w zakresie stosunku uczestnictwa akcjonariusza. W wypadku pozostałych prze-

2) zdarzenia posiadające podstawę umowną, ale niezwiązane z przejściem praw i obowiązków wspólnika:

- powstanie spółki,
- przystąpienie do przedsiębiorcy jednoosobowego,
- przystąpienie do spółki istniejącej⁸.

Niniejszy artykuł poświęcony jest nietransferowym zdarzeniom prowadzącym do powstania stosunku członkostwa w handlowych spółkach osobowych, na skutek przejścia praw i obowiązków wspólnika jawnego, partnera, komplementariusza i komandytariusza w wyniku ustania bytu prawnego tych kategorii statusowych wspólników, a zatem:

- dziedziczeniu ogółu praw i obowiązków wspólnika – osoby fizycznej oraz
- przejściu praw i obowiązków związanemu z ustaniem bytu prawnego wspólnika niebędącego osobą fizyczną.

Opracowanie nie odnosi się do relacji uczestnictwa akcjonariusza w spółce komandytowo-akcyjnej ze względu na odmienności dotyczące

---

kształceń w handlowe spółki osobowe, mimo formalnie ustawowo przyjętej reguły kontynuacji członkostwa (art. 553 § 3 k.s.h.), ze względu na zmianę typu podmiotu prawa i stosunku członkostwa (uczestnictwa) dochodzi do ustania i powstania stosunku członkostwa, szerzej zob. G. Kozieł, *Członkostwo...*, s. 97-100.

⁸ Przekształcenia związane ze zmianą typu podmiotu prawa i stosunku członkostwa (uczestnictwa) – przekształcenia spółek kapitałowych w spółki osobowe, a także przekształcenia niezwiązane ze zmianą typu podmiotu prawa, jednak prowadzące do zmiany typu stosunku członkostwa – przekształcenia handlowych spółek osobowych w spółkę komandytowo-akcyjną w zakresie stosunku uczestnictwa akcjonariusza, pomimo przyjętej przez ustawodawcę w art. 553 § 3 k.s.h. zasady kontynuacji członkostwa, ze względu na zmianę typu podmiotu prawa (w pierwszym wypadku) i stosunku członkostwa (uczestnictwa – w każdym wypadku) prowadzą do ustania stosunku członkostwa i powstania stosunku członkostwa w spółce przekształconej. Łączą one elementy, z perspektywy formalnej, zdarzeń prowadzących do przejścia praw i obowiązków, natomiast z perspektywy typologicznej i praktycznej zdarzeń niezwiązanych z przejściem praw i obowiązków, które prowadzą do powstania stosunku członkostwa w sposób nietransferowy. Ze względu na klasyfikację ustawową (art. 553 § 3 k.s.h.) kontynuacji członkostwa także w tych przypadkach przekształcenie spółki, jako zdarzenie prawne prowadzące do powstania stosunku członkostwa, zostało ujęte w grupie zdarzeń związanych z przejściem praw i obowiązków wspólnika, natomiast sytuacje, w których faktycznie w wyniku przekształcenia spółki do przejścia praw i obowiązków członkowskich nie dochodzi – potraktowane jako wyjątkowe, por. G. Kozieł, tamże, s. 99-100.

jej charakteru prawnego oraz przyjętego przez ustawodawcę modelu zbywalności praw i obowiązków akcjonariusza.

2. Powstanie stosunku członkostwa w wyniku dziedziczenia praw i obowiązków po wspólniku będącym osobą fizyczną

Śmierć wspólnika handlowej spółki osobowej – osoby fizycznej – jest zdarzeniem prawnym należącym do grupy zdarzeń *sensu stricto*⁹. Powoduje ono istotne konsekwencje prawne w postaci ustania bytu prawnego określonego podmiotu praw i obowiązków (wspólnika), a w następstwie prowadzi do unicestwienia określonej części substratu osobowego, wchodzącego w skład struktury organizacyjnej handlowej spółki osobowej. Podstawowym skutkiem śmierci wspólnika – osoby fizycznej jest ustanie jego zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych¹⁰. Z momentem śmierci następuje wygaśnięcie praw niemajątkowych danej osoby, czyli praw osobistych (związanych z ochroną dóbr osobistych), jak również co do zasady praw rodzinnych (wynikających ze stosunków prawnych o charakterze rodzinnym) oraz praw osobowych¹¹. Konsekwencją śmierci osoby fizycznej jest otwarcie spadku, w skład którego wchodzi prawa i obowiązki majątkowe zmarłego o charakterze cywilnoprawnym (art. 922 § 1 k.c.)¹². Spadek nie obejmuje wspomnianych wyżej praw

---

⁹ Tak w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością por. M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. II, Bielsko-Biała 1991, s. 143-144; J. Namitkiewicz, *Kodeks handlowy z komentarzem i skorowidzem rzeczowym*, Łódź 1994, s. 331; A. Wiśniewski, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, t. II, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 1992, s. 170.

¹⁰ Por. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne, Zarys części ogólnej*, Warszawa 2000, s. 156.

¹¹ K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie członkostwa w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Kraków 2002, s. 186, przyjmuje że następuje także wygaśnięcie prawa członkostwa w organizacji jako zespole podmiotów prawa, zob. także J.S. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1987, s. 38-39.

¹² Zob. M. Pazdan, [w:] Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiegło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachulowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawała, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2003, s. 707 i nast.; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga czwarta: *Spadki*, wyd. 5, Warszawa 2003, s. 26-27, 34 i nast.

niemajątkowych, a także praw majątkowych ściśle związanych z osobą zmarłego oraz takich, które przechodzą na oznaczone podmioty niezależnie od tego, czy są spadkobiercami (art. 922 § 2 k.c.)¹³. W przypadku stosunków prawnoobligacyjnych śmierć jednej ze stron nie powoduje wygaśnięcia, ale wejście spadkobierców w miejsce zmarłego. W wyjątkowych sytuacjach, z uwagi na odmienną wolę stron, naturę i cel zobowiązania oraz z mocy szczególnego przepisu prawa, zobowiązanie wygasa w razie śmierci wierzyciela lub dłużnika¹⁴.

Śmierć osoby fizycznej – współnika handlowej spółki osobowej – powoduje ustanie stosunku członkostwa łączącego go ze spółką, w następstwie utraty przez niego przynależności do struktury organizacyjnej spółki jako związku osób¹⁵. Ustanie stosunku członkostwa jest w tym przypadku związane z istnieniem osobowego elementu stosunku członkostwa, który łączy spółkę z konkretnym podmiotem jako współnikiem¹⁶. Wydaje się, że stanowiący treść prawnej relacji członkostwa element majątkowy wyrażający członkostwo współnika w spółce – ogół praw i obowiązków współnika jako kompleks o niejednorodnym charakterze, z przewagą elementów majątkowych¹⁷ – wchodzi natomiast w skład spadku po zmarłym współniku i podlega dziedziczeniu na zasadach ogólnych (art. 922 i nast. k.c.)¹⁸. Spadek nie obejmuje natomiast związanych z uczest-

---

¹³ Por. E. Niezbecka, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. IV, red. A. Kidyba, Warszawa 2008, s. 29 i nast.

¹⁴ Szerzej W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1999, s. 328.

¹⁵ Identyczne (do śmierci współnika) skutki prawne wywołuje uznanie współnika za zmarłego, stosownie do art. 29-31 k.c. oraz art. 527 i nast. k.p.c.; zob. J. Szwaja, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2001, s. 345. Szerzej na temat uznania za zmarłego zob. T. Sokołowski, [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, E. Niezbecka, T. Sokołowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, red. A. Kidyba, Warszawa 2009, s. 136-148.

¹⁶ Por. G. Koziel, *Przeniesienie praw...*, s. 27, 81-83.

¹⁷ Szerzej tamże, s. 93 i nast.

¹⁸ Por. J. Szwaja, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 344; W. Pyziół, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Kraków 2002, s. 135 i nast.; K. Strzelczyk, [w:] J. P. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, *Komentarz do kodeksu spółek handlowych. Spółki osobowe*, red. R. Potrzeszcz, Warszawa 2001, s. 187 i nast.;

nictwem w spółce (z przynależnością do struktury organizacyjnej spółki) praw i obowiązków niemajątkowych, a także majątkowych ściśle związanych z osobą zmarłego wspólnika, takich jak roszczenie spółki o naprawienie wyrządzonej jej szkody, roszczenia spółki wynikające z naruszenia obowiązku lojalności czy zakazu działalności konkurencyjnej (art. 922 § 2 k.c.)¹⁹.

W ogół praw i obowiązków zmarłego wspólnika (spadkodawcy) wchodzi jego spadkobiercy (którzy nabywają kompleks praw i obowiązków), jeżeli umowa (statut) spółki osobowej przewiduje możliwość wstąpienia spadkobiercy w miejsce zmarłego wspólnika (art. 60 § 1 k.s.h.) lub pozostali wspólnicy (po wystąpieniu śmierci – jako zdarzenia prawnego) niezwłocznie tak postanowią (art. 64 § 1-2 w zw. z art. 60 § 1 k.s.h.). Przejście ogółu praw i obowiązków wspólnika spadkodawcy na spadkobiercę (i w konsekwencji powstanie stosunku członkostwa spadkobiercy) jest zatem niezależnione od zawarcia z nim jakiegokolwiek umowy, na podstawie której następuje przejście praw i obowiązków wspólnika. Nie mamy w tym wypadku do czynienia z transferem praw i obowiązków na spadkobiercę, ale z nietransferowym przejściem tychże praw i obowiązków na spadkobiercę na podstawie przepisów prawa spadkowego w związku ze śmiercią wspólnika – osoby fizycznej, jeżeli umowa (statut) spółki osobowej przewiduje taką możliwość lub pozostali wspólnicy (a zatem bez udziału spadkobiercy) niezwłocznie tak postanowią. W braku odmiennej regulacji umownej (lub woli wspólników), o której mowa w art. 60 § 1 i art. 64 § 1-2 k.s.h., śmierć wspólnika (osoby fizycznej) stanowi przesłankę rozwiązania spółki (art. 58 pkt 4 k.s.h.)²⁰. Zgodnie z art. 59 k.s.h. spółkę uważa się za przedłużoną na czas nieoznaczony w przypadku, gdy pomimo zaistnienia przyczyny rozwiązania (w szczególności

---

M. Pazdan, [w:] Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiegło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachułowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawałda, *Kodeks cywilny...*, s. 707 i nast.

¹⁹ Zob. A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, wyd. 6, Warszawa 2008, s. 260 i nast.; E. Niezbecka, *Kodeks cywilny...*, s. 29 i nast.

²⁰ Por. J. Szwaja, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 344; A. Kidyba, *Prawo handlowe*, wyd. 10, Warszawa 2009, s. 287-288.

w postaci śmierci jednego ze współników) prowadzi ona swoją działalność za zgodą wszystkich współników. Posiadająca elementy umowy między współnikami zgoda „wszystkich współników” wskazana przez ustawodawcę w art. 59 k.s.h. nie obejmuje spadkobiercy zmarłego współnika, ponieważ z istoty dotyczy sytuacji niespełnienia się dyspozycji art. 60 § 1 i art. 64 § 1-2 k.s.h., a zatem przypadku, w którym spadkobierca zmarłego współnika nie staje się współnikiem spółki. Analiza zagadnienia dziedziczenia praw i obowiązków współnika, przez przyzmat regulacji art. 59 k.s.h. (w zw. z art. 60 § 1 i 64 k.s.h.) wskazuje na to, że nie występuje w tym wypadku element jakiegokolwiek transferu praw i obowiązków na podstawie umowy między pozostałymi w spółce współnikami a spadkobiercą zmarłego współnika. Do powstania stosunku członkostwa spadkobiercy, w przypadku spełnienia się dyspozycji art. 60 § 1 k.s.h. (i ewentualnie art. 64 § 1-2 k.s.h.) dojdzie w sposób nietransferowy. Jeżeli umowa spółki przewiduje, że prawa, jakie miał zmarły współnik, służą wszystkim spadkobiercom wspólnie, a nie zawiera w tym względzie szczególnych postanowień, wówczas do wykonywania tych praw spadkobiercy powinni wskazać spółce jedną osobę (przeciwnie postanowienia umowy spółki w tym zakresie są nieważne – art. 60 § 2 k.s.h.)²¹.

Należy odróżnić dwie płaszczyzny konsekwencji śmierci współnika – osoby fizycznej jako zdarzenia prawnego: majątkową i korporacyjną. W płaszczyźnie majątkowej śmierć współnika prowadzi do spadkobrania ogółu jego praw i obowiązków, jako kompleksu praw i obowiązków o charakterze majątkowym, wchodzącego w skład spadku²². W sferze organizacyjnej (korporacyjnej) następuje natomiast przejście praw i obowiązków stanowiących treść łączącego współnika ze spółką stosunku członkostwa na spadkobierców oraz wstąpienie (wejście) do struktury korporacyjnej spółki spadkobierców w miejsce zmarłego współnika z mocy prawa²³ (jeżeli współnicy w umowie spółki lub niezwłocznie po zaistnie-

---

²¹ Por. A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 255-256.

²² Por. M. Pazdan, [w:] Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiełło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachulowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada, *Kodeks cywilny...*, s. 707 i nast.; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz...*, s. 26-27, 34 i nast.

²³ Zob. K. Kopaczńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 186 i nast.

niu śmierci jako zdarzenia prawnego tak postanowią – art. 64 § 1 k.s.h.)²⁴. Skutki śmierci wspólnika w sferze organizacyjnej (korporacyjnej) wiążą się z osobowym elementem stosunku członkostwa wyrażającym się w przynależności wspólnika do związku osób (spółki). Wskutek śmierci dotychczasowy wspólnik przestaje być wspólnikiem (członkiem spółki jako korporacji), natomiast jego następca prawny (spadkobierca), który dziedziczy ogół praw i obowiązków, „wchodzi” do spółki, nawiązuje więc członkostwa ze spółką (która wyraża jego przynależność do związku osób) oraz uzyskuje właściwy dla danej spółki status wspólnika.

Poza tym, że przejście ogółu praw i obowiązków wspólnika-spadkodawcy na spadkobiercę i powstanie stosunku członkostwa spadkobiercy nie wymaga zawarcia z nim umowy, na podstawie której następowaloby przejście praw i obowiązków zmarłego wspólnika (a zatem następujące w sposób nietransferowy), wstąpienie do spółki przez spadkobiercę zmarłego wspólnika nie wymaga także składania oświadczenia o przystąpieniu do spółki lub wyrażania w inny sposób woli należenia do spółki (np. poprzez zgodę na brzmienie umowy spółki). Nabycie ogółu praw i obowiązków następuje *ex lege* z chwilą otwarcia spadku²⁵. W przypadku handlowych spółek osobowych kodeks spółek handlowych nie uzależnia skuteczności wstąpienia spadkobiercy od innego rodzaju czynności formalnych, analogicznych do występujących w spółkach kapitałowych (w szczególności w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością) w postaci obowiązku notyfikacji wobec spółki z przedstawieniem stosownego dowodu (art. 187 k.s.h.)²⁶. Brak prawnego wymogu składania przez spadkobiercę zmarłego wspólnika oświadczenia o przystąpieniu do spółki lub wyrażania w inny sposób woli należenia do spółki czy też przedstawiania dowodu nabycia praw i obowiązków *de lege lata* są kolejnymi argumen-

---

²⁴ Por. A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, P. Bryłowski, *Prawo spółek handlowych*, red. A. Kidyba, Kraków 2004, s. 39-40.

²⁵ Por. M. Pazdan, [w:] Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiegło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachułowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada, *Kodeks cywilny...*, s. 734 i nast.; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz...*, s. 34 i nast.; J. Gwiadomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1967, s. 146 i nast.; E. Niezbecka, *Kodeks cywilny...*, s. 41-42.

²⁶ Zob. A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 748 i nast.

tami, które potwierdzają nietransferowy charakter powstania stosunku członkostwa w tym przypadku.

Wydaje się jednak, że niezbędne jest, aby spadkobierca współnika udokumentował przejście praw i obowiązków spadkowych poprzez przedstawienie pozostałym współnikom prawomocnego postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku albo sporządzonego przez notariusza i zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 1025-1027 k.c.)²⁷. Z drugiej strony pozostali współnicy mogą domagać się od potencjalnego spadkobiercy dowodu nabycia ogółu praw i obowiązków wchodzących w skład spadku po zmarłym współniku. Prawomocne postanowienie sądu o stwierdzeniu nabyciu spadku albo, alternatywnie, zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia (art. 1027 k.c.) stanowią bowiem, zgodnie z przepisami prawa spadkowego, jedyne prawnie doniosłe, równoważne dowody nabycia praw w drodze spadkobrania wobec osób trzecich²⁸.

Kodeks spółek handlowych w odniesieniu do handlowych spółek osobowych nie wprowadza wprost możliwości ograniczenia lub wyłączenia w umowie (statucie) spółki wstąpienia spadkobierców w miejsce zmarłego współnika, występującej wyraźnie w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 183 § 1 k.s.h.)²⁹. Wydaje się, że możliwość wprowadzania tzw. klauzul winkulacyjnych w powyższym zakresie wynika jednak z treści i charakteru art. 60 § 1 k.s.h. Art. 60 § 1 k.s.h. przewiduje możliwość określenia w umowie spółki zakresu podmiotowego spadkobrania „praw, jakie miał zmarły współnik, (...) a także zawarcia w umowie spółki w tym względzie szczególnych postanowień (...)”. Dyspozytywny charakter regulacji art. 60 § 1 k.s.h. w zakresie odnoszącym się do wstę-

---

²⁷ Zob. szerzej E. Niezbecka, *Kodeks cywilny...*, s. 230-242.

²⁸ Por. E. Niezbecka, tamże, s. 242; zob. także M. Pazdan, [w:] Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiełło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachulowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada, *Kodeks cywilny...*, s. 902 i nast.; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz...*, s. 207; J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, s. 164 i nast. Zgodnie z art. 1025 § 3 k.c. domniemaniu wynikającemu z postanowienia sądu nie można jednakże przeciwstawić domniemania wynikającego z aktu poświadczenia dziedziczenia.

²⁹ Zob. K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 186 i nast.; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, P. Bryłowski, *Prawo spółek...*, s. 144 i nast.

powania spadkobierców³⁰, wynikający ze sformułowania ustawy „jeżeli umowa spółki stanowi”, stwarza możliwość umownego (statutowego) ograniczenia, a także wyłączenia wstąpienia spadkobierców wspólnika w jego ogół praw i obowiązków członkowskich.

Postanowienie ograniczające lub wyłączające wstąpienie spadkobiercy (spadkobierców) może zostać zawarte w tekście pierwotnym umowy spółki lub też wprowadzone w wyniku zmiany umowy spółki. Wydaje się jednak, że tego typu klauzula limitująca (winkulacyjna) będzie skuteczna wobec spadkobierców danego wspólnika, jeżeli została wprowadzona najpóźniej przed datą otwarcia spadku (śmierci spadkodawcy)³¹. Wyłączenie wstąpienia ma charakter całościowy (całkowity) i obejmuje wszystkich spadkobierców wspólnika. Ograniczenie pozytywne wstąpienia następuje poprzez wskazanie, którzy ze spadkobierców mogą wstąpić do spółki w miejsce zmarłego wspólnika, natomiast ograniczenie negatywne wyłącza możliwość wstąpienia dla określonych kategorii spadkobierców. Ograniczenia lub wyłączenia mogą dotyczyć dziedziczenia ogółu praw i obowiązków po wszystkich wspólnikach lub niektórych wspólnikach³², bez względu na tytuł prawny spadkobrania (ustawa czy też testament)³³. Ograniczenie wstąpienia spadkobiercy może nastąpić poprzez wskazanie w umowie spółki kryteriów „podmiotowych” potencjalnego spadkodawcy, takich jak zawód, wiek, lub przedmiotowych, odnoszących się np. do prowadzenia działalności gospodarczej w ogólności lub działalności gospodarczej danego rodzaju. Ograniczenie wstąpienia może także pole-

---

³⁰ Por. A. K i d y b a, *Prawo...*, s. 278-279.

³¹ Tak K. K o p a c z y Ń s k a - P i e c z n i a k, *Ustanie...*, s. 190; A. S z a j k o w s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, J. S z w a j a, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. I, Warszawa 1994, s. 986.

³² Zob. K. K o p a c z y Ń s k a - P i e c z n i a k, tamże.

³³ Wydaje się, że umownych (statutowych) ograniczeń dotyczących spadkobierców wspólnika nie można stosować do zapisobiorców, ponieważ nie uzyskują oni praw i obowiązków wspólnika z mocy prawa, lecz na skutek czynności rozporządzającej, polegającej na zbyciu ogółu praw i obowiązków wspólnika-spadkodawcy przez spadkobiercę. Tak w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, por. E. S k o w r o ń s k a, *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga czwarta: *Spadki*, Warszawa 1995, s. 122; K. K o p a c z y Ń s k a - P i e c z n i a k, *Ustanie...*, s. 191; Z. R o s z e w s k i, *Zmiany podmiotowe w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2000, s. 101-102, inaczej A. S z a j k o w s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, J. S z w a j a, *Kodeks handlowy...*, s. 969.

gać na wprowadzeniu wymogu zgody spółki lub pozostałych wspólników na wstąpienie do spółki, przy czym do umownej dyspozycji wspólników (oczywiście z wyłączeniem spadkobiercy) należy dookreślenie wymogów szczegółowych z tym związanych, dotyczących w szczególności większości głosów, *quorum*, momentu wyrażenia zgody.

Wszelkie ograniczenia lub wyłączenia wstąpienia do spółki dotyczą nawiązania prawnej relacji członkostwa – wejścia w strukturę korporacyjną spółki – przez spadkobiercę zmarłego wspólnika. Znajdują zatem zastosowanie niejako niezależnie oraz „następnie” po nietransferowym przejściu praw i obowiązków wspólnika-spadkodawcy, a w związku z tym mogą w tym wypadku zniweczyć nietransferowe powstanie stosunku członkostwa. Ograniczenie lub wyłączenie nie może natomiast obejmować dziedziczenia ogółu praw i obowiązków wspólnika, który jako kompleks o niejednorodnym charakterze, z przewagą elementów majątkowych wchodzi w skład spadku i przechodzi na spadkobiercę na zasadach ogólnych³⁴.

Podstawą dziedziczenia może być wyłącznie ustawa lub testament³⁵. Umowa (w szczególności umowa spółki osobowej) nie stanowi podstawy spadkobrania (natomiast art. 1047 k.c. wyraźnie zakazuje zawierania umów o dziedziczenie)³⁶. Wynika z tego, że spadkobierca zmarłego wspólnika, nawet jeżeli w umowie spółki wyłączono lub ograniczono jego wstąpienie do spółki jako struktury korporacyjnej (oraz nawiązanie stosunku członkostwa) dziedziczy w ramach spadku ogół praw i obowiązków swojego poprzednika. Jeżeli klauzula winkulacyjna uniemożliwia mu wejście

---

³⁴ Zob. E. Niezbecka, *Kodeks cywilny...*, s. 21-29.

³⁵ Por. J. Kremis, [w:] E. Gniewek, B. Burian, W. Dubis, J. Gołaczyński, J. Jezioro, J. Kremis, P. Machnikowski, J. Nadler, K. Zagrobelny, *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 535-1088*, t. II, red. E. Gniewek, Warszawa 2004, s. 802 i nast., 823 i nast.; J.S. Piątkowski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. IV, *Prawo spadkowe*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 94. M. Pazdan, [w:] Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiegłó, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szauchałowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada, *Kodeks cywilny...*, s. 902 i nast.

³⁶ Na temat dopuszczalnych umów dotyczących spadku zob. J. Kosik, [w:] *System prawa cywilnego*, t. IV, *Prawo spadkowe*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 578, E. Niezbecka, *Kodeks cywilny...*, s. 291-307.

w strukturę organizacyjną spółki i uzyskanie statusu wspólnika (tj. w sytuacji, kiedy mowa wyłącza wstąpienie lub spadkobierca nie należy do kręgu podmiotowego określonego w umowie postanowieniem ograniczającym), powstaje roszczenie o spłatę ogółu praw i obowiązków przez pozostałych wspólników³⁷. Natomiast w sytuacji, kiedy umowa spółki nie przewiduje wyłączenia, a ograniczenie wstąpienia nie dotyczy spadkobiercy, wchodzi on z mocy prawa w strukturę korporacyjną spółki i uzyskuje status wspólnika (jeżeli występują faktyczne przeszkody funkcjonowania w spółce, wydaje się, że spadkobiercy przysługuje w takim przypadku uprawnienie w postaci prawnej roszczenia o wstąpienie do spółki)³⁸.

Wydaje się, że szczegółowe zasady (odnoszące się do sposobu i terminów) spłaty spadkobierców powinny być określone w umowie (statucie) handlowej spółki osobowej. W każdym przypadku spadkobiercy do czasu spłaty mogą wykonywać tylko te prawa (a obciążają ich tylko te obowiązki), które nie wiążą się z partycypacją w spółce – przynależnością do spółki jako struktury korporacyjnej (osobowym elementem stosunku członkostwa)³⁹. Z pewnością nie będą mogły być w tym czasie egzekwowane (wykonywane) prawa i obowiązki organizacyjne. Wydaje się, że wspólnik będzie mógł natomiast realizować odziedziczone prawa majątkowe, w szczególności prawa stanowiące ich konkretyzacje (np. prawo do wypłaty wypracowanego (a nie wypłaconego) zysku, prawo do (nie-wypłaconych) odsetek od udziału kapitałowego)⁴⁰. Klauzula winkulacyjna (dotycząca spadkobierców) wywołuje skutek w postaci przejścia lub wygaśnięcia ogółu praw i obowiązków w sposób w niej przewidziany oraz otrzymania przez spadkobierców stosownej spłaty. Nie wpływa na dziedziczność zespołu praw i obowiązków przysługującego wspólnikowi, lecz pozbawia spadkobierców możliwości partycypacji w spółce (i nawiązania

---

³⁷ Zasady spłaty powinny być określone w umowie (statucie) handlowej spółki osobowej. Właściwe wydaje się odpowiednie stosowanie art. 183 k.s.h.; zob. A. K i d y b a, *Kodeks...*, s. 725 i nast.

³⁸ Por. K. K o p a c z y ń s k a - P i e c z n i a k, *Ustanie...*, s. 197 i nast.

³⁹ Zob. A. K i d y b a, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 314.

⁴⁰ Nie stanowi to naruszenia zakazu nierozszczepiania ogółu praw i obowiązków wspólnika, wyrażonego w art. 10 k.s.h.; por. G. K o z i e ł, *Zakres przedmiotowy i podmiotowy przeniesienia praw i obowiązków wspólnika handlowej spółki osobowej*, PPH 2003, nr 12, s. 39 i nast.

szczególnego rodzaju więzi ze spółką)⁴¹. Spadkobiercy dziedziczą ogół praw i obowiązków bezwarunkowo, natomiast utrata możliwości uzyskania statusu wspólnika następuje na podstawie postanowień umowy spółki, które wiążą wszystkich wspólników. Wydaje się, że uchybienie terminowi spłaty spadkobierców (jako terminowi prekluzyjnemu), z uwagi na wywołanie stanu niepewności co do dokonania spłaty, powoduje bezskuteczność wyłączenia lub ograniczenia odnoszącego się do spadkobierców i ich wstąpienie do spółki równoważne prawnie sytuacji, w której ograniczenie lub wyłączenie nie wystąpiło⁴².

Wstąpienie spadkobiercy powinno pozostawać w zgodzie z istotą korporacyjną handlowych spółek osobowych, która wyraża się w prawnym obowiązku związania ich przez co najmniej dwóch wspólników⁴³. Sytuacja faktyczna, w której w wyniku śmierci wspólnika w spółce pozostanie tylko jeden wspólnik i spadkobierca zmarłego wspólnika, który z mocy zawartej w umowie (statucie) spółki klauzuli winkulacyjnej nie może wejść w strukturę korporacyjną spółki (oraz stać się stroną prawnej relacji członkostwa) stanowi przesłankę (przyczynę) rozwiązania spółki, następującego po przeprowadzeniu jej likwidacji⁴⁴. Jeżeli w toku postępowania likwidacyjnego skład osobowy spółki zostanie zwiększony o przy-

---

⁴¹ Por. K. K o p a c z y ń s k a - P i e c z n i a k, *Ustanie...*, s. 200-201.

⁴² Tak w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością K. K o p a c z y ń s k a - P i e c z n i a k, tamże.

⁴³ Zob. w szczególności S. S o ł t y s i ń s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, A. S z u m a ń s k i, J. S z w a j a, *Kodeks...*, s. 223 i nast.

⁴⁴ Zgodnie z art. 98 § 2 k.s.h., w przypadku, gdy w spółce partnerskiej pozostaje jeden partner (lub gdy tylko jeden partner posiada uprawnienia do wykonywania wolnego zawodu związanego z przedmiotem działalności spółki), spółka ulega rozwiązaniu najpóźniej z upływem roku od dnia zaistnienia któregośkolwiek z tych zdarzeń, z czego wynika podstawa do przyjmowania istnienia konstrukcji prawnej tzw. jednoosobowej spółki partnerskiej; por. A. K i d y b a, *Kodeks...*, s. 394 i nast.; t e n z e, *Atypowe spółki handlowe. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, wyd. 2, Kraków 2006, s. 77 i nast.; J. P. N a w o r s k i, [w:] J. P. N a w o r s k i, K. S t r z e l c z y k, T. S i e m i a t k o w s k i, R. P o t r z e s z c z, *Komentarz...*, s. 246; W. P y z i o ł, [w:] J. F r a c k o w i a k, A. K i d y b a, K. K r u c z a ł a k, W. O p a ł s k i, W. P o p i o ł e k, W. P y z i o ł, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 150, oraz [w:] W. P y z i o ł, A. S z u m a ń s k i, I. W e i s s, *Prawo spółek*, wyd. 2, Bydgoszcz 2002, s. 158-159; G. K o z i e ł, *Przeniesienie praw i obowiązków wspólnika jako instrument kształtowania struktury jednoosobowej spółki partnerskiej*, PPH 2005, nr 2, s. 44-46.

najmniej jeden podmiot prawa (np. w drodze przystąpienia do spółki, przeniesienia ogółu praw i obowiązków), spółka nie ulegnie rozwiązaniu.

Szczególnego rodzaju ustawowym ograniczeniem związanym z sukcesją praw i obowiązków współnika w wyniku dziedziczenia, dotyczącym nie spadkobiercy zmarłego współnika, ale pozostałych w spółce jawnej współników, jest uregulowanie art. 583 k.s.h. usytuowane w przepisach odnoszących się do odpowiedzialności związanej z przekształceniem handlowych spółek osobowych. W przypadku śmierci współnika spółki jawnej jego spadkobiercy przysługuje prawo żądania przekształcenia tej spółki w spółkę komandytową i przyznania statusu komandytariusza⁴⁵. Spadkobierca może zgłosić żądanie w terminie sześciu miesięcy, licząc od dnia prawomocnego stwierdzenia przez sąd nabycia spadku (albo, jak należy przyjąć, w terminie sześciu miesięcy od dnia zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia, sporządzonego przez notariusza, zgodnie z art. 1025 i nast. k.c.⁴⁶). Spółka powinna uwzględnić żądanie spadkobiercy zmarłego współnika, chyba że pozostali współnicy podejmą uchwałę o rozwiązaniu spółki. Żądanie spadkobiercy zmarłego współnika uważa się za uwzględnione, także w wypadku, gdy po zostali współnicy powzięli uchwałę o przekształceniu spółki jawnej w spółkę komandytowo-akcyjną, przyznając spadkobiercy status akcjonariusza tej spółki.

Ograniczeniem pozostałych współników jest w tej sytuacji przysługujące spadkobiercy ustawowe prawo żądania przekształcenia spółki jawnej w spółkę komandytową (spadkobierca nie może żądać przekształcenia w spółkę komandytowo-akcyjną). Nie jest to ograniczenie definitywne w tym sensie, że współnicy mogą, nie uwzględniając żądania spadkobiercy współnika jawnego, podjąć decyzję o rozwiązaniu spółki albo o przekształceniu jej w spółkę komandytowo-akcyjną. Istotą ograniczenia, we wskazanym sensie niedefinitywnego, jest zatem potencjalny, ponieważ występujący jedynie w przypadku podniesienia (zgłoszenia) żądania przez spadkobiercę, brak możliwości kontynuowania działalności w formie spółki jawnej. W płaszczyźnie stosunku członkostwa spadkobiercy zmarłego współnika skutki prawne związane będą z przyjętym faktycznie wariantem

---

⁴⁵ Por. A. Stępień, *Uprawnienie spadkobiercy zmarłego współnika spółki jawnej do żądania przekształcenia*, Prawo Spółek 2006, nr 10, s. 18-25.

⁴⁶ Szerzej na temat sposobów stwierdzania nabycia spadku, zob. E. Niezbecka, *Kodeks cywilny...*, s. 230-242.

tem „odpowiedzi” wspólników: w wypadku rozwiązania spółki – ustanie stosunku członkostwa, natomiast w przypadku przekształcenia – kontynuacja (przekształcenie w spółkę komandytową) albo ustanie i powstanie stosunku członkostwa (przekształcenie w spółkę komandytowo-akcyjną)⁴⁷.

3. Powstanie stosunku członkostwa w wyniku sukcesji praw i obowiązków związanej z ustaniem bytu prawnego wspólnika niebędącego osobą fizyczną

Kodeks spółek handlowych nie reguluje skutków prawnych ustania osobowości (podmiotowości) prawnej wspólnika niebędącego osobą fizyczną dla bytu spółki (w szczególności także dla stosunków prawnych między wspólnikami a spółką, czyli relacji członkowskich)⁴⁸. Prawne konsekwencje ustania osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (tzw. śmierci prawnej) powinny być oceniane na podstawie przepisów szczególnych regulujących następstwo prawne tych podmiotów⁴⁹ oraz w zakresie nieuregulowanym, na podstawie przepisów kodeksu spółek handlowych dotyczących skutków prawnych śmierci wspólnika, stosowanych *per analogiam*⁵⁰.

Ustanie wspólnika będącego osobą prawną lub jednostką organizacyjną niemającą osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (w szczególności handlowej spółki osobowej), prowadzi do ustania jego stosunku członkostwa wskutek zerwania więzi korporacyjnej ze spółką. W sferze podmiotowości prawnej „śmierć prawna” powoduje ustanie atrybutów samodzielności podmiotowej – zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych. Ustanie bytu prawnego wspólnika nie-

---

⁴⁷ Zob. G. Kozieł, *Członkostwo...*, s. 97-100.

⁴⁸ Rozważanie skutków prawnych ustania osobowości (podmiotowości) prawnej wspólnika niebędącego osobą fizyczną nie dotyczy spółki partnerskiej, w której wspólnikami (partnerami) mogą być wyłącznie osoby fizyczne posiadające uprawnienia do wykonywania jednego lub więcej wolnych zawodów, zob. A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 317-320; J. Jacyszyn, *Spółka partnerska według przepisów ustawy Kodeks spółek handlowych. Istota, charakter. Wspólnicy i odpowiedzialność. Regulacje Unii Europejskiej. Wybrane przepisy. Komentarz*, Bielsko-Biała 2001, s. 94; G. Kozieł, *Przeniesienie...*, s. 41-42.

⁴⁹ Zob. K. Kopaczńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 206.

⁵⁰ Tak również J. Szwaja, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 345.

będącego osobą fizyczną może być konsekwencją procesów transformacyjnych (podziału lub połączenia), w wyniku których jeden podmiot przestaje istnieć, a jego prawa i obowiązki przechodzą *ipso iure* na inny podmiot (istniejący lub nowo powstały)⁵¹, lub rozwiązania poprzedzonego postępowaniem likwidacyjnym⁵². Prowadzi ono do rozdysponowania w drodze sukcesji uniwersalnej lub singularnej przysługujących mu praw i obowiązków⁵³ – także ogółu praw i obowiązków, jakie wspólnik niebędący osobą fizyczną posiada w handlowej spółce osobowej. Wraz z przejściem ogółu praw i obowiązków następcą prawnym uzyskuje szczególny status polegający na przynależności do spółki jako związku podmiotów prawa – korporacji (który wyraża element osobowy członkostwa)⁵⁴.

W zależności od tego, czy ustanie bytu prawnego wspólnika niebędącego osobą fizyczną jest konsekwencją wspomnianych procesów transformacyjnych czy też rozwiązania poprzedzonego postępowaniem likwidacyjnym, przejście praw i obowiązków wspólnika – jednostki organizacyjnej, którego byt ustaje, następuje w drodze sukcesji uniwersalnej albo singularnej, a zatem w pierwszym przypadku ma typowo nietransferowy charakter, a w drugim może mieć cechy transferowego przejścia praw i obowiązków wspólnika.

Nietransferowe przejście sensu stricto praw i obowiązków wspólnika niebędącego osobą fizyczną, którego byt prawny ustał, ma zatem miejsce w sytuacji, w której „śmierć prawna” jest wynikiem rozwiązania poprzedzonego procesami transformacyjnymi (podziałem lub połączeniem), w wyniku których prawa i obowiązki rozwiązanego podmiotu przechodzą *ipso iure*

---

⁵¹ Przejście praw i obowiązków z jednego podmiotu na drugi nie dotyczy przekształcenia, które jako zmiana formy organizacyjno-prawnej przy zachowaniu tożsamości przekształcanego podmiotu prawa nie prowadzi do następstwa prawnego (sukcesji), ale do kontynuacji praw i obowiązków tego samego podmiotu prawa, zob. A. K i d y b a, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. II, wyd. 6, Kraków 2008, s. 1121 i nast.; A. W i t o s z, *Przekształcenia spółek w kodeksie spółek handlowych*, Bydgoszcz-Katowice 2001, s. 8, A. S z a j k o w s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, A. S z u m a ń s k i, J. S z w a j a, *Kodeks...*, s. 17; G. K o z i e ł, *Członkostwo...*, s. 95-97.

⁵² Zob. Cz. Ż u ł a w s k a, *O likwidacji osoby prawnej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leopolda Steckiego*, Toruń 1997, s. 378.

⁵³ Zob. A. K i d y b a, *Glosa do postanowienia SN z 10.11.2005 r., II CK 320/05*, *Glosa* 2006, nr 4, s. 39-43; t e n ż e, *Glosa do wyroku SN z 28.10.2005 r., II CK 275/05*, *Glosa* 2006, nr 4 s. 39-43.

⁵⁴ Zob. szerzej G. K o z i e ł, *Przeniesienie praw...*, s. 81-82.

na inny podmiot (istniejący lub nowo powstały). Zdarzeniem prawnym, które powoduje ustanie członkostwa jednostki organizacyjnej jest jej rozwiązanie, jeżeli jednocześnie z nim następuje przejście praw i obowiązków stanowiących treść prawnej relacji członkostwa na inną osobę. Taka sytuacja prawna zachodzi w przypadku podziału lub połączenia jednostki organizacyjnej. Powyższe procesy transformacyjne prowadzą do jednoczesnego ustania więzi korporacyjnej pomiędzy jednostką organizacyjną a handlową spółką osobową oraz rozwiązania jednostki (organizacyjnej) będącej współnikiem. Z drugiej strony następuje jednoczesne wejście *ex lege* przez następcę prawnego jednostki organizacyjnej w ogół praw i obowiązków współnika oraz w strukturę korporacyjną handlowej spółki osobowej⁵⁵, a stosunek członkostwa powstaje w sposób nietransferowy.

Jeżeli rozwiązanie jednostki organizacyjnej poprzedza postępowanie likwidacyjne, do przejścia ogółu praw i obowiązków współnika (oraz nawiązania prawnej relacji członkostwa) dochodzi w tym postępowaniu. W takim przypadku zbycie (przeniesienie) praw i obowiązków prowadzące do powstania stosunku członkostwa w handlowej spółce osobowej następuje w stadium bezpośrednio poprzedzającym rozwiązanie (ustanie) współnika jako podmiotu prawa. Ogół praw i obowiązków jednostki jako współnika jest rozdysponowany stosownie do postanowień przepisów prawa, umowy (statutu) lub innego aktu prawnego stanowiącego podstawę funkcjonowania jednostki, decyzji organów oraz w przypadku, gdy przewidują to przepisy prawa orzeczenia powołanego do tego organu (także sądu powszechnego). W polskim prawie nie występuje generalna regulacja prawna odnosząca się do ogólnego następstwa prawnego podmiotów innych niż osoba fizyczna, a zatem do przyjęcia (lub wyraźnego wyłączenia) takiego następstwa konieczne jest występowanie odpowiedniego przepisu szczególnego. W przypadku, kiedy przejście praw i obowiązków współnika – jednostki organizacyjnej, którego byt ustaje wskutek rozwiązania poprzedzonego postępowaniem likwidacyjnym, zgodnie ze wspomnianym wyżej przepisem szczególnym następuje w drodze sukcesji singularnej, na podstawie umowy, ma cechy transferowego przejścia praw i obowiązków współnika, a powstanie członkostwa nawiązuje w tym zakresie do charakteru powstania członkostwa na następstwie przeniesie-

---

⁵⁵ Zob. K. Kopaćńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 204.

nia praw i obowiązków na podstawie art. 10 k.s.h.⁵⁶ Jeżeli natomiast w takim przypadku przepis szczególnie przewidywałby sukcesję uniwersalną *ex lege* praw i obowiązków wspólnika – jednostki organizacyjnej (którego byt ustaje wskutek rozwiązania poprzedzonego postępowaniem likwidacyjnym), powstanie członkostwa ma charakter nietransferowy.

Odpowiednie stosowanie do skutków ustania bytu prawnego wspólnika handlowej spółki osobowej niebędącego osobą fizyczną przepisów o śmierci wspólnika⁵⁷ oznacza, że przejście praw i obowiązków jednostki organizacyjnej, w wyniku jej rozwiązania, jest możliwe, jeżeli umowa (statut) spółki osobowej przewiduje taką możliwość (art. 60 § 1 k.s.h.) lub pozostali wspólnicy niezwłocznie tak postanowią (art. 64 § 1-2 k.s.h. odpowiednio)⁵⁸. Jak wyżej wspomniano, następstwo prawne może być przepisem szczególnie uzależnione od spełnienia określonego rodzaju czynności formalnych⁵⁹. Kodeks spółek handlowych nie wprowadza natomiast wprost możliwości ograniczenia lub wyłączenia w umowie (statucie) spółki wstąpienia w miejsce rozwiązanej jednostki organizacyjnej – wspólnika następców prawnych (który występuje wyraźnie w odniesieniu do osoby fizycznej w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością – art. 183 § 1 k.s.h.)⁶⁰. Wydaje się, że możliwość wprowadzania tzw. klauzul winkulacyjnych w powyższym zakresie wynika jednak z treści i dyspozycyjnego charakteru odpowiednio stosowanego art. 60 § 1 k.s.h., który przewiduje możliwość określenia w umowie spółki zakresu podmiotowego spadkobrania: „praw, jakie miał zmarły wspólnik”, a także zawarcia

---

⁵⁶ Zob. szerzej G. Kozieł, *Przeniesienie praw...*, s. 214 i nast.

⁵⁷ Por. J. Szwaja, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 345.

⁵⁸ W braku odmiennej regulacji umownej (statutowej lub woli wspólników) ustanie wspólnika (innego niż osoba fizyczna) stanowi przesłankę rozwiązania spółki (art. 58 pkt 4 k.s.h. odpowiednio). Art. 59 k.s.h. uznaje spółkę za przedłużoną na czas nieoznaczony w przypadku, gdy pomimo zaistnienia przyczyny rozwiązania prowadzi ona swoją działalność za zgodą wszystkich wspólników, natomiast art. 60 § 1 k.s.h. (stosowany odpowiednio) nakazuje wskazanie do wykonywania praw, które miał wspólnik – pośrednik prawny, jednej osoby, jeżeli umowa spółki przewiduje, że prawa wspólnika służą wszystkim następcom prawnym wspólnie, a nie zawiera w tym względzie szczególnych postanowień, zob. także A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 255 i nast.

⁵⁹ Por. K. Kopiczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 206.

⁶⁰ Zob. A. Kidyba, K. Kopiczyńska-Pieczniak, P. Bryłowski, *Prawo spółek...*, s. 144 i nast.

w umowie spółki w tym względzie szczególnych postanowień⁶¹. W konsekwencji, należy przyjąć, iż dopuszczalne jest umowne ograniczenie lub wyłączenie wstąpienia następców prawnych wspólnika (innego niż osoba fizyczna) w jego ogół praw i obowiązków stanowiących treść stosunku członkostwa, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej⁶². Klauzula winkulacyjna będzie skuteczna wobec wspólnika – jednostki organizacyjnej, jeżeli została wprowadzona najpóźniej przed datą rozwiązania (prowadzącego do przejścia praw i obowiązków wspólnika) lub zaistnienia przesłanki rozwiązania, stanowiącego skutek likwidacji⁶³.

Jeżeli w wyniku „śmierci prawnej” wspólnika niebędącego osobą fizyczną w spółce pozostanie tylko jeden wspólnik lub wspólnik i następca prawny jednostki organizacyjnej, który z mocy prawa albo zawartej w umowie (statucie) spółki klauzuli winkulacyjnej nie może wejść w strukturę korporacyjną spółki (i stać się stroną prawnej relacji członkostwa), spółka osobowa ulega likwidacji⁶⁴ (bądź następuje inny, przewidziany w umowie spółki sposób zakończenia jej działalności). Likwidacja (lub inny wariant zakończenia działalności) prowadzi do rozwiązania spółki, chyba że przed rozwiązaniem przystąpią do niej w charakterze wspólnika inne podmioty.

4. Podsumowanie

Powstanie stosunku członkostwa, o którym mowa w niniejszym artykule, jest konsekwencją śmierci wspólnika, jako zdarzenia prawnego *sensu*

---

⁶¹ Por. A. K i d y b a, *Prawo...*, s. 287-288.

⁶² Inaczej w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością; por. K. K o p a c z y Ń s k a - P i e c z n i a k, *Ustanie...*, s. 207.

⁶³ Zob. w odniesieniu do śmierci wspólnika (osoby fizycznej) K. K o p a c z y Ń s k a - P i e c z n i a k, tamże, s. 190; A. S z a j k o w s k i, [w:] S. S o ł t y s i ń s k i, A. S z a j k o w s k i, A. S z u m a ń s k i, J. S z w a j a, *Kodeks handlowy...*, s. 986. Ograniczenie wstąpienia spadkobiercy może nastąpić poprzez wskazanie w umowie spółki kryteriów „podmiotowych” następcy prawnego (np. forma organizacyjno-prawna) lub przedmiotowych (np. odnoszących się do prowadzenia działalności gospodarczej), a także poprzez wprowadzenie wymogu zgody spółki (lub pozostałych wspólników).

⁶⁴ Nie dotyczy to, jak wyżej zaznaczono, spółki partnerskiej; zob. A. K i d y b a, *Kodeks...*, s. 394 i nast.; tenże, *Atypowe...*, s. 77 i nast.; J. P. N a w o r s k i, [w:] J. P. N a w o r s k i, K. S t r z e l e z y k, T. S i e m i ą t k o w s k i, R. P o t r z e s z c z, *Komentarz...*, s. 246; W. P y z i o ł, [w:] J. F r ą c k o w i a k, A. K i d y b a, K. K r u c z a ł a k, W. O p a l s k i, W. P o p i o ł e k, W. P y z i o ł, *Kodeks...*, s. 150, oraz [w:] W. P y z i o ł, A. S z u m a ń s k i, I. W e i s s, *Prawo...*, s. 158-159; G. K o z i e ł, *Przeniesienie...*, s. 44-46.

stricto, posiadającego cechy zdarzenia losowego, albo transformacji czy też likwidacji wspólnika – jednostki organizacyjnej, prowadzących do ustania jej bytu prawnego. Dziedziczenie, a także wskazane przypadki przejścia praw i obowiązków wspólnika – jednostki organizacyjnej, w konsekwencji ustania jego bytu prawnego⁶⁵, jako zdarzenia związane z przejściem ogółu praw i obowiązków nawiązują do przeniesienia ogółu praw i obowiązków (art. 10 k.s.h.) w tym sensie, że do powstania stosunku członkostwa dochodzi na skutek przejścia praw i obowiązków. W odróżnieniu jednak od przeniesienia (i jest to różnica o podstawowym znaczeniu) we wskazanych przypadkach nietransferowego powstania członkostwa przejście praw i obowiązków nie następuje na podstawie umowy (ale z mocy przepisu prawa – w szczególności w wypadku dziedziczenia na podstawie art. 922 k.c.).

W przypadku dziedziczenia dochodzi do pochodnego i translatywnego nabycia praw i obowiązków przez spadkobiercę wspólnika jawnego (sukcesji uniwersalnej w zakresie statusu zmarłego wspólnika). Analogiczne stwierdzenie jest zasadne w odniesieniu do sytuacji ustania bytu prawnego wspólnika w wyniku jego transformacji lub likwidacji (w przypadku przewidzianej z mocy prawa sukcesji uniwersalnej praw i obowiązków członkowskich). W odniesieniu do dziedziczenia i wskazanych przypadków ustania bytu prawnego „automatyzm ustawowy” następstwa prawnego dotyczy jedynie przejścia praw i obowiązków. Nawiązanie stosunku członkostwa zależy od postanowienia umowy spółki albo decyzji pozostałych wspólników, dopuszczających „wejście” do spółki spadkobiercy (albo innego następcy prawnego) oraz istnienia ograniczeń lub wyłączeń wstąpienia w postaci tzw. klauzul winkulacyjnych.

W wypadku handlowych spółek osobowych ustawa nie uzależnia skuteczności wstąpienia spadkobiercy od innego rodzaju czynności formalnych, analogicznych do występujących w spółkach kapitałowych (w szczególności w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością), w postaci obowiązku notyfikacji wobec spółki z przedstawieniem stosownego dowodu (art. 187 k.s.h.). Wydaje się, że niezbędne jest wprowadzenie w od-

---

⁶⁵ W sytuacji ustania bytu prawnego wspólnika – jednostki organizacyjnej, w wyniku jego transformacji lub likwidacji (jedynie w przypadku przewidzianej z mocy prawa sukcesji uniwersalnej praw i obowiązków członkowskich).

niesieniu do handlowych spółek osobowych uregulowania analogicznego do przewidzianego w art. 187 k.s.h., na podstawie którego na spadkobiercy wspólnika ciążyłby obowiązek udokumentowania pozostałym wspólnikom przejścia praw i obowiązków spadkowych poprzez przedstawienie prawomocnego postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, sporządzonego przez notariusza (art. 1027 k.c.). Na gruncie obecnej, dosyć fragmentarycznej regulacji kodeksu spółek handlowych pozostali wspólnicy mogą domagać się od potencjalnego spadkobiercy przedstawienia dowodu nabycia ogółu praw i obowiązków wchodzących w skład spadku po zmarłym wspólniku (w postaci wskazanego postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia) jedynie na podstawie przepisów prawa spadkowego (art. 1027 k.c.). Prawomocne postanowienie sądu o stwierdzeniu nabyciu spadku albo, alternatywnie, zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia (art. 1027 k.c.) stanowią równoważne, jedyne prawnie doniosłe dowody nabycia praw w drodze dziedziczenia wobec osób trzecich.

Kodeks spółek handlowych nie reguluje skutków prawnych ustania osobowości (podmiotowości) prawnej wspólnika niebędącego osobą fizyczną dla bytu spółki, a także dla stosunków prawnych między wspólnikami a spółką, czyli relacji członkowskich. Wydaje się, że na gruncie obecnie obowiązujących przepisów prawne konsekwencje ustania osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (tzw. śmierci prawnej), powinny być oceniane na podstawie przepisów szczególnych, regulujących następstwo prawne tych podmiotów oraz w zakresie nieuregulowanym, na podstawie przepisów kodeksu spółek handlowych dotyczących skutków prawnych śmierci wspólnika, stosowanych *per analogiam*. Nie ma jednak normy prawnej, która wyraźnie przewidywałaby taką ocenę skutków prawnych ustania bytu wspólnika niebędącego osobą fizyczną. Zasadne wydaje się zatem odniesienie się przez ustawodawcę do skutków prawnych ustania bytu prawnego wspólnika jednostki organizacyjnej w handlowych spółkach osobowych, przynajmniej poprzez zamieszczenie przepisu odsyłającego w tej kwestii odpowiednio do przepisów o spadkobranii praw i obowiązków wspólnika (osoby fizycznej), w zakresie nieuregulowanym przez przepisy szczególne.